

KRONIEK

Het adolescentenstrafrecht in Nederland: de stand van zaken vier jaar na invoering van de Wet adolescentenstrafrecht

Kroniek van het jeugdrecht*

Ton Liefwaard & Stephanie Rap

Op 1 april 2014 is de Wet adolescentenstrafrecht in werking getreden. Met deze wet werd de leeftijdsgrens in artikel 77c Sr, dat toepassing van het jeugdstrafrecht mogelijk maakt op jongvolwassenen, opgerekt van 21 naar 23 jaar. In dit artikel wordt de balans opgemaakt, vier jaar na invoering van deze wet. In de praktijk lijkt de toepassing van artikel 77c Sr meer, maar nog steeds weinig voor te komen. Dit heeft onder meer te maken met verwarring die bestaat over de doelgroep die in aanmerking zou moeten komen voor het adolescentenstrafrecht. De toeleiding naar en motivering van toepassing van de wet laten een zeer uiteenlopend beeld zien.

Inleiding

Het is alweer nagenoeg vier jaar geleden dat de Wet adolescentenstrafrecht in werking trad. Op 1 april 2014 werden de Wetboeken van Strafrecht (Sr) en Strafvordering (Sv) aangepast om de grens tussen het jeugdstrafrecht en het commune strafrecht (ook wel volwassenenstrafrecht) flexibeler te maken voor met name 21- en 22-jarigen. Met deze wet werd de leeftijdsgrens in artikel 77c Sr, dat toepassing van het jeugdstrafrecht mogelijk maakt op een bepaalde groep jongvolwassenen, opgerekt van 21 jaar naar 23 jaar. Jongvolwassenen die tussen de 18 en 23 jaar oud waren ten tijde van het plegen van een strafbaar feit, kunnen zodoende worden gestraft volgens het jeugdstrafrecht. Naast deze wijziging, werd nog een aantal andere wijzigingen doorgevoerd die verband houden met deze flexibilisering van de bovengrens van het jeugdstrafrecht. Zo werd het bijvoorbeeld mogelijk om jeugdreclassering in te zetten bij jongvolwassenen en 'gewone' reclassering bij 16- of 17-jarigen. Ook werd het mogelijk om de maatregel van plaatsing in een inrichting voor jeugdigen (PIJ) in bepaalde uiterste gevallen om te zetten in een maatregel van terbeschikkingstelling (TBS) met dwangverpleging en om jongvolwassenen voorlopig te hechten in een justitiële jeugdinrichting indien de officier van justitie voornemens is toepassing van artikel 77c Sr te vorderen (zie uitgebreider over de wijzigingen Van Kempen, 2014).

* De auteurs bedanken Arjan de Vries, LLB voor zijn ondersteuning bij het schrijven van dit artikel.

In zijn algemeenheid heeft de wetgever met de Wet adolescentenstrafrecht beoogd per individuele jeugdige of jongvolwassene te beoordelen welk sanctiestelsel het best ingezet kan worden en zodoende maatwerk te leveren. De komst van de wet heeft tot veel discussie geleid (zie bijv. Liefwaard, 2011; Weijers, 2012; Feld & Van der Laan, 2014), maar de behoefte om de wetgeving aan te passen kwam duidelijk voort uit de toegenomen kennis van en aandacht voor de (hersens)ontwikkeling van adolescenten en de invloed van deze ontwikkeling op delinquent gedrag (zie bijv. Loeber e.a., 2015a). De vertegenwoordiging van de groep adolescenten tussen grofweg 16 en 23 jaar in de criminaliteitscijfers was evenzeer van belang (zie Van der Laan e.a., 2015, 124-130). De wetgever wilde beter aansluiten bij het gegeven dat de ontwikkeling van adolescenten zich moeilijk laat vatten in leeftijdscategorieën, waarbij de grens tussen minder- en meerderjarigheid door een enkele leeftijdsgrens wordt getrokken. Ook speelde mee dat we nu veel beter weten dan vroeger dat de ontwikkeling van adolescenten, voor zover relevant voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid, niet voltooid is bij de leeftijd van 18 jaar, maar doorgaat tot ver daarna en dat dit van belang is bij het beoordelen van hun betrokkenheid bij criminaliteit en het voorkomen van recidive. Neurobiologisch onderzoek naar de ontwikkeling van adolescenten laat zien dat het brein met 18 jaar nog niet is uitontwikkeld en dat dit belangrijke consequenties heeft voor hoe jongeren zich gedragen en hoe zij beslissingen nemen (Loeber e.a., 2015b). Impulsief en risicovol gedrag, gebrek aan zelfcontrole, het niet overzien van langetermijnconsequenties en de beïnvloedbaarheid door vrienden zorgen er mede voor dat adolescenten vaker met het strafrecht in aanraking komen (Donker e.a., 2015; Loeber e.a., 2015b).

Anders dan bijvoorbeeld in Duitsland heeft de wetgever er niet voor gekozen om een apart jongvolwassenenstrafrecht te ontwikkelen. In plaats hiervan heeft hij er bewust voor gekozen om uit te gaan van de huidige mogelijkheden om het jeugdstrafrecht toe te passen op jongvolwassenen (art. 77c Sr) en het volwassenenstrafrecht op jeugdigen van 16 of 17 jaar (art. 77b Sr). Deze laatste mogelijkheid werd uitdrukkelijk behouden ondanks de stelselmatige kritiek hierop vanuit kinderrechtenorganisaties, waaronder het VN-Comité voor de Rechten van het Kind, dat toeziet op de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK).¹

In deze bijdrage gaan wij in op enkele ontwikkelingen sinds de invoering van de Wet adolescentenstrafrecht in 2014. Wij besteden hierbij vooral aandacht aan de rechtspraktijk ten aanzien van de toepassing van artikel 77c, in het licht van de uitkomsten uit neurobiologisch onderzoek waaruit blijkt dat de ontwikkeling van adolescenten doorloopt ruim na de 18e verjaardag. De oprekking van de leeftijdsgrens in artikel 77c Sr vormt immers de kern van het 'adolescentenstrafrecht'. In deze bijdrage staat de vraag centraal wat we inmiddels weten over de toepassing van deze wettelijke mogelijkheid waarbij 18- tot 23-jarigen gestraft kunnen worden volgens het jeugdstrafrecht. Hoe vaak wordt artikel 77c Sr nu toegepast? Hoe komt men tot de beslissing om artikel 77c Sr toe te passen in individuele zaken?

1 Zie o.m. UN Committee on the Rights of the Child, Concluding observations on the fourth periodic report of the Netherlands, 8 June 2017, UN Doc. CRC/C/NDL/CO/4, par. 58-59.

En welke gevolgen heeft de wetswijziging gehad voor bijvoorbeeld justitiële jeugd-inrichtingen? De overkoepelende vraag die hierbij gesteld kan worden, is in hoeverre er nu meer rekening wordt gehouden met het ontwikkelingsniveau van de verdachte in plaats van enkel te kijken naar de biologische leeftijd? Deze vragen worden besproken aan de hand van recent verschenen artikelen en onderzoeksrapporten, onder meer van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie en Veiligheid in het kader van het onderzoeksprogramma 'Monitoring en Evaluatie Adolescentenstrafrecht'. In de afsluiting zullen nog enkele overkoepelende perspectieven worden geboden op basis waarvan naar toekomstig onderzoek kan worden gekeken. De bijdrage begint met een korte schets van het juridisch kader.

Het Nederlandse jeugdstrafrecht – uitzonderingen op de bovengrens

In Nederland kunnen jeugdigen tussen de 12 en 18 jaar strafrechtelijk verantwoordelijk worden gehouden (art. 77a Sr) en derhalve strafrechtelijk worden vervolgd (art. 486 Sv). Daarvoor bestaat een apart jeugdstrafrecht met aparte procedures en speciale jeugdsancties. Het Nederlandse jeugdstrafrecht kende al langere tijd de mogelijkheid om in specifieke gevallen jeugdstrafzaken af te doen onder het volwassenenstrafrecht of commune strafzaken onder het jeugdstrafrecht. Artikel 77b Sr bepaalt dat jeugdigen die 16 of 17 jaar waren ten tijde van het plegen van het strafbare feit door de rechter een commune straf of maatregel opgelegd kunnen krijgen. Dit kan gebeuren indien de rechter hiertoe grond vindt in de ernst van het feit, de persoonlijkheid van de jeugdige of de omstandigheden van het geval. In beginsel kan de rechter elke straf of maatregel opleggen, met uitzondering van de levenslange gevangenisstraf (art. 77b lid 2 Sr). Op grond van artikel 77c Sr kan ten behoeve van jongvolwassenen het jeugdstrafrecht worden toegepast als de rechter dat nodig vindt vanwege de persoonlijkheid van de dader of de omstandigheden waaronder het feit is begaan. Tot 1 april 2014 gold dit voor jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 21 jaar.

Met de invoering van de Wet adolescentenstrafrecht per 1 april 2014 is de mogelijkheid gecreëerd om ook jongvolwassenen tot 23 jaar een jeugdsanctie op te leggen. De handhaving en oprekking van deze flexibele bovengrens van het jeugdstrafrecht is ingegeven door kennis en inzichten uit de (neuro)biologie en -psychologie. Daaruit blijkt dat de ontwikkeling van adolescenten – op cognitief en emotioneel gebied – voor een belangrijk deel doorgaat na hun 18e levensjaar. Dit heeft onder andere te maken met de rijping van het brein (Doreleijers & Fokkens, 2010, 24; Loeber e.a., 2015b, 363-366). Met een flexibele bovengrens bestaat de mogelijkheid om in het individuele geval rekening te houden met het ontwikkelingsniveau van de verdachte en een passende (pedagogische) reactie te geven.² Dit werd ook van belang geacht in het licht van de oververtegenwoordiging van jongvolwassenen met een (licht) verstandelijke beperking in de groep adolescenten die in contact komt met justitie (Van Kempen, 2014, 2). Als gezegd vormen de

2 *Kamerstukken II 2012/13, 33498, 3, p. 1-2.*

persoon van de dader en de omstandigheden van het feit de twee wettelijke criteria waaraan getoetst wordt of de jongvolwassene voor wat de afdoening betreft gelijk moet worden gesteld aan een jeugdige verdachte en daarmee onder het jeugdstrafrecht zou moeten vallen (Van Kempen, 2014, 3). De biologische leeftijd van de verdachte vormt dus niet langer het doorslaggevende criterium voor toepassing van het jeugdstrafrecht en daarmee de zwaarte en invulling van de jeugdsanctie (Schuyt, 2014, 40). Van belang is te melden dat de uitgangspunten van het procesrecht ongewijzigd zijn gebleven. Jeugdige verdachten vallen onder het jeugdstrafprocesrecht en jongvolwassenen onder het commune strafprocesrecht. Dit betekent dat een beslissing over artikel 77b Sr in beginsel door de kinderrechtster of meervoudige kamer in jeugdzaken wordt genomen, terwijl artikel 77c Sr enkel aan de orde kan zijn in het kader van een commune strafzitting. Dit heeft gevolgen voor de toeleiding van zaken (zie ook Van Kempen, 2014, 3 en hieronder).

Het uitgangspunt van artikel 77c Sr is nog steeds 'commuun strafrecht, tenzij ...', waarbij de tenzij-grond ingevuld moet worden met behulp van de wettelijke criteria (zie hierna). Tijdens de totstandkoming van de Wet adolescentenstrafrecht werd de voorgestelde motiveringsplicht voor de rechter, waarmee deze zou moeten motiveren waarom hij in bepaalde gevallen afzag van het toepassen van artikel 77c Sr, geschrapt. In plaats hiervan kreeg de officier van justitie een prominentere rol in de toeleiding van 'artikel 77c-zaken' door middel van de mogelijkheid om reeds bij de vordering voorlopige hechtenis zijn voornemen om toepassing van dit artikel te vorderen, kenbaar te maken. Dit zou dan tot gevolg hebben dat, indien het bevel tot voorlopige hechtenis wordt afgegeven, deze op grond van artikel 493 Sv op elke plaats, met inbegrip van justitiële jeugdinrichtingen, kan worden tenuitvoergelegd (art. 63 lid 5 Sv) – zoals standaard aan de orde in jeugdzaken. Ook zou de rechter-commissaris (of eventueel later bij gevangenhouding de raadkamer) ambtshalve moeten nagaan of schorsing mogelijk is, hetgeen impliceert dat ook de officier van justitie zich moet buigen over de vraag of schorsing aan de orde kan zijn en welke bijzondere voorwaarden zouden moeten gelden. Dat vraagt dan weer om advisering, in dit geval door de reclassering (Van Kempen, 2014, 3). Kortom: de officier van justitie heeft met deze wet een belangrijke sleutelpositie gekregen in de toeleiding van 'artikel 77c-zaken'.

Het adolescentenstrafrecht in de praktijk

Cijfermatig overzicht van de toepassing van het adolescentenstrafrecht

Het is algemeen bekend dat de criminaliteitscijfers het afgelopen decennium drastisch gedaald zijn. Dit geldt ook voor wat betreft minderjarigen en jongvolwassenen. Tussen 2007 en 2016 nam het aantal minderjarigen dat door de politie werd verdacht van een misdrijf af met ruim 60 procent en het aantal volwassen verdachten nam af met 40 procent (Kessels & Vissers, 2017, 51). In diezelfde periode is het aantal door de rechter afgedane misdrijfzaken tegen minderjarigen met 58 procent gedaald (Verkleij & Meijer, 2017, 67). In het kader van dit artikel is het relevant om te bezien in welke mate het adolescentenstrafrecht wordt toegepast

in Nederland. Het WODC voert het onderzoeksprogramma 'Monitoring en Evaluatie Adolescentenstrafrecht' uit, dat bestaat uit verschillende monitorstudies en evaluatieonderzoeken.³ De eerste deelonderzoeken daarvan zijn inmiddels gepubliceerd (Van der Laan e.a., 2016; Barendregt e.a., 2016; Prop e.a., 2018). Op basis van deze studies kan een beeld worden geschetst van de kwantitatieve toepassing van het adolescentenstrafrecht.

Uit het eerste gepubliceerde WODC-onderzoek uit 2016 blijkt ten eerste dat het in de onderzochte periode (2013 tot derde kwartaal 2015) slechts enkele tot hooguit enkele tientallen malen per kwartaal voorkomt dat 16- en 17-jarigen als volwassene bestraft worden door de rechter. Dit betekent dat het aandeel rond de 1 procent of lager ligt van het totale aantal jeugdzaken (Van der Laan e.a., 2016, 94-95), hetgeen niet veel afwijkt van de cijfers (en daling) ten aanzien van de toepassing van artikel 77b Sr over de periode voor de invoering van de Wet adolescentenstrafrecht (zie Van der Laan e.a., 2015, 238-239). Wat betreft artikel 77c Sr is, ten opzichte van het totale aantal strafzaken tegen jongvolwassenen, de toepassing van het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen in de onderzochte periode toegenomen. Voor de invoering van de Wet adolescentenstrafrecht werd artikel 77c Sr in 1 procent van het aantal strafzaken bij 18- tot 21-jarigen toegepast. Na de invoering van het adolescentenstrafrecht is dit toegenomen tot 3-4 procent van alle strafzaken. De toename komt slechts voor een klein deel voor rekening van een stijging van het aantal 21- en 22-jarigen bij wie het jeugdstrafrecht wordt toegepast, namelijk in 9,7 procent van de zaken. De onderzoekers concluderen dat het aandeel van de groep 21- en 22-jarigen klein is. Relatief gezien is het aandeel van deze groep echter meer dan verdrievoudigd in de eerste periode na de invoering van het adolescentenstrafrecht (van 2,5 procent⁴ naar 9,7 procent) (Van der Laan e.a., 2016, 115).

De invoering van het adolescentenstrafrecht heeft ook invloed op de populatie gedetineerden. Enerzijds is het aantal jongvolwassenen in de penitentiaire inrichtingen afgenomen van 1.800 in 2007 naar 700 in 2016. Deze daling heeft deels te maken met het adolescentenstrafrecht, maar ook met de dalende criminaliteitscijfers in het algemeen. Anderzijds is het aandeel jongvolwassenen in justitiële jeugdinrichtingen (JJi's) gestegen van 51 procent in 2007 naar 69 procent in 2016. Dit valt ook deels te verklaren door de invoering van het adolescentenstrafrecht en de dalende instroom van relatief jonge jeugdigen (Kalidien, 2017, 78-79). Uit de analyse van het WODC blijkt dat van de jongvolwassenen die in voorlopige hechtenis genomen worden in een JJi (en die een delict hadden gepleegd na hun 18e verjaardag) twee derde (83 van de 131; 68 procent) is berecht volgens het jeugdstrafrecht. De onderzoekers concluderen ook dat een aanzienlijk deel van de zaken waarin artikel 77c Sr wordt toegepast niet gepaard gaat met voorlopige hechtenis. Dit wijst er, aldus de onderzoekers, op dat het jeugdstrafrecht ook bij

3 Zie Bijlage 3 Van der Laan e.a., 2016.

4 Opmerkelijk genoeg bleek in de vijf kwartalen voorafgaand aan de invoering van de Wet adolescentenstrafrecht 2,5 procent van de strafzaken bij jongvolwassenen die volgens het jeugdstrafrecht waren berecht (toepassing art. 77c Sr), jongvolwassenen te betreffen die minimaal 21 of 22 jaar oud waren tijdens het plegen van het delict (Van der Laan e.a., 2016).

minder ernstige of complexe zaken van jongvolwassenen wordt toegepast, terwijl toepassing van artikel 77c Sr vooral werd beoogd bij zaken waarin in de regel voorlopige hechtenis volgt (Van der Laan e.a., 2016, 109).

Indicaties en contra-indicaties voor toepassing artikel 77c Sr

De conclusie is gerechtvaardigd dat het ‘adolescentenstrafrecht’ sinds de invoering in 2014 weliswaar meer, maar nog steeds slechts in geringe mate wordt toegepast. Verschillende auteurs hebben getracht hiervoor verklaringen te zoeken. Ten eerste stellen Mijnares en Rensen (2017a, 8) dat de officier van justitie terughoudend is met het vorderen van artikel 77c Sr, zeker als het gaat om ernstige delicten. Volgens de wetgever zou de ernst van het delict een indicatie moeten zijn voor toepassing van het adolescentenstrafrecht,⁵ maar het Openbaar Ministerie (OM) vat dit juist op als contra-indicatie in zijn wegingslijst. Redenen hiervoor lijken te zijn de relatief lage maximumjeugddetentiestraf van 24 maanden binnen het jeugdstrafrecht (art. 77i Sr) en de onbekendheid met gedragsinterventies (Mijnares & Rensen, 2017a, 6; Prop e.a., 2018, 35). Dit eerste punt is opmerkelijk, omdat het oorspronkelijk de bedoeling was om de maximumduur van de jeugddetentie te verdubbelen. Dit is echter uiteindelijk niet doorgevoerd (Van Kempen, 2014, 2). De terughoudendheid in de toepassing van het adolescentenstrafrecht bestaat ook ten aanzien van lichtere delicten, omdat de investering in het adviesrapport van de reclassering als te groot wordt gezien. De auteurs concluderen dat door het niet opnemen van een wettelijke motiveringsplicht voor de rechter om het jeugdstrafrecht niet toe te passen in het geval van een jongvolwassen verdachte, het accent verschoven is naar de voorkant van het strafproces en daarmee naar de officier van justitie, die in een vroeg stadium moet voorsorteren op de toepassing van het adolescentenstrafrecht (vgl. Schuyt, 2014, 43).

Uit het meest recente onderzoek van het WODC blijkt dat in de praktijk geen definitie gegeven is aan de doelgroep van jongvolwassenen die in aanmerking kunnen komen voor toepassing van het adolescentenstrafrecht (Prop e.a., 2018, 35). Daarnaast wordt geconcludeerd dat sinds de invoering van het adolescentenstrafrecht vaker een rapportage of advies is opgesteld door de reclassering (Van der Laan e.a., 2016, 102; Prop e.a., 2018, 82). Met name het percentage adviezen ter terechtzitting is gestegen, ongeacht de algemene daling van de criminaliteitscijfers. Ook wordt geconcludeerd dat de reclassering relatief vaker screeningsinstrumenten (zoals QuickScan of RISc) inzet bij jongvolwassenen en vaker meerdere adviezen geeft en/of instrumenten gebruikt sinds de invoering van het adolescentenstrafrecht. Echter, de wegingslijst adolescentenstrafrecht, die is ontwikkeld door de reclassering (‘Wegingskader Adolescentenstrafrecht 18-23 jaar’), wordt beperkt gebruikt; het is niet verplicht om deze te gebruiken en het gebruik daarvan wordt door reclasseringswerkers niet altijd geregistreerd. In 37 procent (n=97) van de onderzochte zaken is een advies op basis van de wegingslijst geregistreerd. Overigens blijkt uit dit onderzoek dat indien de reclassering geen toepassing van artikel 77c Sr adviseert, de rechter de zaak soms toch afdoet met een jeugdsanctie (Van der Laan e.a., 2016, 104-105; Prop e.a., 2018, 35). Mijnares

5 *Kamerstukken II* 2012/13, 33498, 3, p. 19.

en Rensen (2017a, 6) concluderen op basis van hun kwalitatieve onderzoek onder officieren van justitie en reclasseringswerkers dat ook binnen het OM niet of nauwelijks gebruik gemaakt wordt van de OM-indicatielijst voor toepassing van het adolescentenstrafrecht. Zoals eerder genoemd heeft het OM een eigen wegingslijst ontwikkeld, los van de reclassering en het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP). Deze indicatielijst zou gebruikt moeten worden door alle officieren van justitie binnen de ZSM-werkwijze⁶ van het OM om een eerste inschatting te maken of een jongvolwassen verdachte in aanmerking komt voor het adolescentenstrafrecht.⁷ Binnen de ZSM-werkwijze worden ook de politie, de reclassering en soms de Raad voor de Kinderbescherming betrokken bij deze beslissing.

Daarnaast vormen de persoonlijkheid en de ontwikkeling van de verdachte een punt van discussie als het gaat om de toepassing van het adolescentenstrafrecht. De Jong (2015) en Mijnares en Rensen (2017b) laten zien dat dit criterium verschillend wordt geïnterpreteerd, hetgeen een enorm divers en weinig eenduidig beeld oplevert. Zo komt het voor dat artikel 77c Sr niet wordt toegepast, omdat de verdachte zodanige persoonlijkheidsproblematiek vertoont dat een jeugdsanctie niet passend wordt geacht. Daarnaast wordt artikel 77c Sr wel toegepast in zaken waarin de ontwikkeling van de verdachte nog niet voltooid is, hij identiteitsproblemen heeft of een (licht) verstandelijke beperking, maar nog thuis woont en naar school gaat. Ook zijn gevallen bekend waarin het adolescentenstrafrecht niet wordt toegepast, omdat er geen problemen zijn gesignaleerd in het leven van de jongvolwassene.⁸ Struijk (2017, 258) betoogt dat met de contra-indicatie criteria die gehanteerd worden door het OM, namelijk de ernst van het delict en justitiële documentatie van de jongvolwassene (recidive), wordt afgeweken van wat de wetgever beoogde met het adolescentenstrafrecht. Het adolescentenstrafrecht zou juist bedoeld zijn voor verdachten van relatief zware delicten, voor veelplegers en voor extra kwetsbare verdachten.⁹ Het feit dat de praktijk op deze beide punten afwijkt in de toepassing van artikel 77c Sr leidt aldus tot verwarring (Struijk, 2017, 258; zie ook Weijers, 2018). Het meest recente onderzoek laat zien dat het adolescentenstrafrecht relatief vaker toegepast wordt bij ernstiger feiten, bij jongeren met problemen op het gebied van opleiding, werk en huisvesting (d.w.z. vaker een lagere opleiding, vaker een uitkering, vaker een licht verstandelijke beperking en vaker woonachtig in een instelling) (Prop e.a., 2018, 79-81).

Rechtsgelijkheid en rechtszekerheid

Het feit dat toepassing van het adolescentenstrafrecht bedoeld is als een uitzondering op de hoofdregel dat meerderjarigen volgens het volwassenenstrafrecht worden berecht, brengt met zich mee dat er geen motiveringsplicht geldt voor de

6 ZSM staat voor zorgvuldig, snel en op maat. Zie verder: <https://www.om.nl/onderwerpen/werkwijze-van-het-om/>.

7 Zie ook Richtlijn en kader voor strafvordering jeugd en adolescenten, incl. strafmaten Halt, *Stcrt.* 2016, 48815.

8 Zie bijv. ECLI:NL:RBOBR:2017:6349.

9 *Kamerstukken II* 2012/13, 33498, 3, p. 6 en *Kamerstukken I* 2013/14, 33498, C, p. 4.

rechter (zie ook eerder). In de praktijk blijkt dat de vonnissen (en arresten) vaak een summiere (standaard)motivering bevatten voor het wel of niet toepassen van het adolescentenstrafrecht, die weinig aanknopingspunten biedt voor het identificeren van de criteria die de rechter hanteert in zijn overweging (Struijk, 2017, 258). Reijntjes-Wendenburg (2015, 11) stelt dat de rechter wel gehouden is aan de motiveringsvoorschriften van artikel 359 lid 2 Sv, waarin is vastgelegd dat het vonnis, indien dit afwijkt van door de verdachte dan wel de officier van justitie uitdrukkelijk onderbouwde standpunten, de redenen die daartoe hebben geleid, dient te bevatten. Aldus Reijntjes-Wendenburg (2015, 11) kan de rechter in deze zaken niet volstaan met een standaardmotivering, waarin alleen wordt gesteld dat de persoon van de verdachte en de omstandigheden waaronder het feit is begaan geen aanleiding geven om het adolescentenstrafrecht toe te passen. Daar de wettelijke criteria breed zijn geformuleerd, moeten rechters op zoek naar factoren om hun motivering mee te kunnen onderbouwen, aldus de auteur. Ten aanzien van de toepassing van artikel 77b Sr heeft de Hoge Raad bepaald dat geen hoge eisen worden gesteld aan de inhoudelijke motivering van de gronden voor toepassing. Volstaan mag worden met het opsommen van de aangenomen gronden. Ondanks de kritiek die deze jurisprudentie ten deel is gevallen (zie Doek, 2001; Weijers, 2006), ligt het in de rede te veronderstellen dat ook ten aanzien van artikel 77c Sr geen zware eisen aan de motivering worden gesteld.

Doordat de criteria voor toepassing van het adolescentenstrafrecht inconsistent worden geïnterpreteerd, ontstaat er rechtsonzekerheid en mogelijk ook rechtsongelijkheid voor jongvolwassenen (zie ook Prop e.a., 2018, 35). Ook is niet duidelijk hoe de toeleiding naar het adolescentenstrafrecht door het OM plaatsvindt en ligt ook hier inconsistentie op de loer, wat mede in het licht van het weglaten van de motiveringsplicht eveneens kan leiden tot rechtsonzekerheid en -ongelijkheid (Mijnarends & Rensen, 2017a; 2017b; De Jong, 2015). Het bestaan van een wegingslijst adolescentenstrafrecht, die een weerspiegeling moet vormen van de consensus tussen de verschillende ketenpartners, doet hier niet aan af (De Jong, 2015, 4). Bovendien heeft het OM kennelijk zijn eigen wegingslijst, is het gebruik van een screeningsinstrument niet verplicht en is de afweging afhankelijk van het professionele oordeel van de desbetreffende professional (Prop e.a., 2018). Voor de rechter zijn daarom de rapportages over de persoonlijkheid van de verdachte van cruciaal belang in het vormen van een oordeel over de vraag of een jeugdsanctie passend en geboden is (De Jong, 2015, 4). De Jong (2015, 4) betoogt dat 'om daadwerkelijk rechtsgelijkheid en rechtszekerheid te waarborgen (...) jongvolwassenen tot drieëntwintig jaar dezelfde kansen [zouden] moeten hebben om voor toepassing van het jeugdstrafrecht in aanmerking te komen'. Dit lijkt thans niet te kunnen worden gegarandeerd.

Tot besluit

De Wet adolescentenstrafrecht heeft diverse wetswijzigingen tot gevolg gehad, maar bracht ten aanzien van de positie van adolescenten ook weer niet zoveel nieuws. De oprekking van de bovengrens naar 23 jaar in artikel 77c Sr en de toe-

leiding naar JJI's op grond van artikel 63 Sv zijn het meest relevant voor jongvolwassenen.¹⁰

Loeber en collega's (2015b) concluderen op basis van hun onderzoek dat de leeftijdsgrens van 18 jaar irrelevant is voor het onderscheid tussen minder- en meerderjarigheid, omdat de verklarende processen voor het stoppen of doorgaan met criminaliteit, zoals rijping van de hersenen, cognitieve veranderingen en risicoverhogend gedrag, nog substantiële invloed hebben na het 18e levensjaar. Zij pleiten dan ook voor een verhoging van de leeftijd waarop het volwassenenstrafrecht wordt toegepast en dat speciale jeugdrechtbanken en speciale jeugdsancties toegepast worden, waarbij rekening gehouden wordt met de beperkte verantwoordelijkheid van jongvolwassenen en hun ontwikkelingsbehoeften (Loeber e.a., 2015b). Dit is ook bepleit door de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2012). De wetgever heeft echter zo ver niet willen gaan en heeft gekozen voor het uitbreiden van bestaande mogelijkheden.

Om nu te spreken van een 'nieuw' adolescentenstrafrecht in Nederland lijkt dan ook iets te ver te gaan. We hebben het vooral over toegenomen mogelijkheden om het jeugdstrafrecht toe te passen op jongvolwassenen en meer bewustwording ten aanzien van het belang om de groep jongvolwassenen niet zonder meer als volledig verantwoordelijk en zelfstandig (en daarmee niet meer behoeftig) te beschouwen, in lijn met uitkomsten uit wetenschappelijk onderzoek (zie Loeber e.a., 2015a). Cijfers laten zien dat er inderdaad een toename in het gebruik van artikel 77c Sr waarneembaar is. Heel groot is de groep van jongvolwassenen die wordt gestraft als jeugdige echter ook weer niet en de onderzoeken die tot nu toe zijn verschenen, laten zien dat de praktijk grote onzekerheden kent en bepaald geen eenduidig beeld oplevert. Ook worden speciaal ontwikkelde instrumenten niet of niet volledig benut en is de interactie tussen verschillende actoren niet duidelijk.

In zijn algemeenheid is voorzichtigheid geboden in het geven van een oordeel over het adolescentenstrafrecht; we kunnen nog niet zo heel veel zeggen en onderzoek is nog gaande. Er zijn echter wel veel vragen te stellen. Naast een aantal fundamentele juridische vragen dat eerder al is opgeworpen, maar tot op heden nog onvoldoende aandacht heeft gekregen (Liefwaard, 2011; 2015), zoals de vraag naar de verminderde strafrechtelijke verantwoordelijkheid van jongvolwassenen en naar hun behoefte aan specifieke procedurele waarborgen net als bij jeugdige verdachten, is het interessant om nader te gaan kijken naar de verhouding tussen de mogelijkheden van het jeugdstrafrecht en de toepassing van artikel 77c Sr. Zijn bijvoorbeeld de strafmaxima die in het jeugdstrafrecht gelden van invloed op de toepassing van artikel 77c Sr, en in hoeverre maakt het uit dat de strafmaxima met de Wet adolescentenstrafrecht uiteindelijk niet zijn verhoogd? En in hoeverre zijn de straffen en maatregelen uiteindelijk lichter dan wel zwaarder dan de sancties die waarschijnlijk zouden zijn opgelegd onder het commune strafrecht? Onderzoek ten aanzien van artikel 77b Sr laat bijvoorbeeld zien dat toepassing van het commune strafrecht op jeugdigen niet altijd leidt tot wezenlijk zwaardere sancties (Weijers, 2006). Valt eenzelfde resultaat te verwachten ten

10 Sommige van de andere wijzigingen zijn echter niet te verwaarlozen, zoals de mogelijkheid tot omzetting van een PIJ naar een TBS in de meest ernstige gevallen.

aanzien van artikel 77c Sr? Daarnaast is de soort sanctie die wordt opgelegd van belang; een meer op resocialisatie gerichte aanpak blijkt effectiever te zijn in het voorkomen van recidive (Loeber e.a., 2015b), en daarmee kan het jeugdsanctiestelsel ook een belangrijke bijdrage leveren aan een effectieve aanpak van jongvolwassen daders.

De kennis en inzichten die bestaan over de ontwikkeling van jongvolwassenen zijn daarnaast niet alleen van belang voor de strafrechtspraktijk. Ook in het jeugdbeschermingsstelsel 'worstelt' men met de vraag hoe omgegaan moet worden met minderjarigen die 18 jaar worden en vervolgens niet meer onderworpen kunnen worden aan gedwongen hulpverlening in het kader van een kinderschermingsmaatregel (Bruning e.a., 2016). De vraag rijst of deze jongvolwassenen, onder omstandigheden, niet langer hulp behoeven, en of de overheid hen niet zou moeten kunnen blijven begeleiden in hun opvoeding en ontwikkeling, ook eventueel in gedwongen kader, als dit noodzakelijk is. In dit verband ontbreekt de mogelijkheid om jeugdbescherming flexibel in te zetten en het is zaak om ook dit verder te bekijken en waar mogelijk profijt te trekken uit de lessen die kunnen worden getrokken uit het adolescentenstrafrecht.

Nu het binnen het strafrecht wel mogelijk is om jongvolwassenen als jeugdige te bejegenen en zo langer binnen het jeugdstelsel te houden (zie Bruning e.a., 2016), is het van belang om verder onderzoek te doen naar de kenmerken van jongvolwassenen ten aanzien van wie het jeugdstrafrecht wordt toegepast. Hoe zien die eruit en hoe verhouden ze zich tot elkaar? Het lijkt erop dat de doelgroep thans niet te zwaar, maar ook niet te licht mag zijn, waardoor het niet duidelijk is welke doelgroep we dan overhouden. En klopt het dat we met name jongvolwassenen met een (licht) verstandelijke beperking tegenkomen? Of is het beeld veel diverser, en wat betekent dat voor de uitvoeringspraktijk, binnen en zeker ook buiten JJI's? Deze vragen komen aan de orde in het onderzoeksprogramma van het WODC. In het verlengde hiervan zouden vergelijkbare vragen moeten worden gesteld ten aanzien van adolescenten in de overgang van minder- naar meerderjarigheid in de jeugdbescherming en jeugd-ggz (zie ook Bruning e.a., 2016).

Tot slot is van belang goed te kijken naar de uitvoeringspraktijk, want daarin zal binnen het huidige wettelijk kader het verschil moeten worden gemaakt. Samenwerking tussen verschillende instanties is van belang, zodat een goed afgewogen beslissing gemaakt kan worden die voordelen oplevert voor de betreffende jongvolwassen verdachte en de maatschappij. Het zou goed zijn om daarin mee te nemen in hoeverre toepassing van het jeugdstrafrecht kan bijdragen aan de resocialisatie van jongvolwassenen; bijvoorbeeld door terughoudendheid met het toepassen van vrijheidsbenemende sancties, de toepassing van jeugdsancties op maat en de gevolgen voor de justitiële documentatie en de mogelijkheid om een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) te krijgen. Kan toepassing van artikel 77c Sr daarmee een voordeel opleveren voor de integratie van jongvolwassenen (vgl. Van 't Zand-Kurtovic, 2017)?

Er zijn nog veel vragen te stellen en te beantwoorden. De eerste ervaringen zijn er en het is goed dat vanuit het WODC een breed onderzoeksprogramma is opgesteld. Hopelijk geven de eerste ervaringen en onderzoeksuitkomsten alvast aan-

leiding om de praktijk nader te vormen tot een die recht doet aan de belangen van adolescenten in transitie van minder- naar meerderjarigheid. Aandacht voor die belangen lijkt sinds 2014 in elk geval een gegeven, en dat is winst.

Literatuur

- Barendregt, C.S., Beerthuizen, M.G.C.J., Vink, M., Leertouwer, E. & Laan, A.M. van der (2016). *Identificatie van 18- tot 23-jarigen die volgens het jeugdstrafrecht zijn berecht: een pilot naar de toepassing van artikel 77c Sr*. Den Haag: WODC.
- Bruning, M.R., Liefwaard, T., Limbeek, M.M.C. & Bahlmann, B.T.M. (2016). *Verplichte (na)zorg voor kwetsbare jongvolwassenen? Onderzoek naar de juridische mogelijkheden voor (verplichte) hulp aan kwetsbare jongvolwassenen na kindbescherming*. Den Haag: WODC.
- Doek, J.E. (2001). De jeugdige delinquent, de toepassing van het strafrecht voor volwassenen en het IVRK. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, (5), 144-149.
- Donker, A.G., Bulten, E., Thornberry, T.P. & Matsuda, M. (2015). Verklaringen voor crimineel gedrag. In: R. Loeber, M. Hoeve, W. Slot & P. van der Laan (red.). *Jonge criminelen die volwassen worden. Wat beïnvloedt hun gedrag en wat is de rol van Justitie?* Amsterdam: Uitgeverij SWP, 99-128.
- Doreleijers, T. & Fokkens, J.W. (2010). Minderjarigen en jongvolwassenen: pleidooi voor een evidence-based strafrecht, *Rechtstreeks*, 2, 9-47.
- Feld, B.C. & Laan, P.H. van der (2014). Adolescentenstrafrecht. Gaat het wat worden? *Sancties*, 2, 1-7.
- Jong, R. de (2015). Kroniek jeugdstraf(proces)recht. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, (5), 18-25.
- Kalidien, S.N. (2017). Tenuitvoerlegging van sancties. In: S.N. Kalidien (red.). *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2016. Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag: WODC/CBS/Raad voor de rechtspraak, 75-84.
- Kempen, M.A.H. van (2014). Het adolescentenstrafrecht; een flexibel sanctiestelsel voor jongvolwassenen. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, (5), 1-9.
- Kessels, R.J. & Vissers, W.T. (2017). Misdrijven en opsporing. In: S.N. Kalidien (red.). *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2016. Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag: WODC/CBS/Raad voor de rechtspraak, 51-56.
- Laan, A.M. van der, Beerthuizen, M.G.C.J., Barendregt, C.S. & Beijersbergen, K.A. (2016). *Adolescentenstrafrecht. Beleidstheorie en eerste empirische bevindingen*. Den Haag: WODC/Boom Criminologie.
- Laan, P. van der, Laan, A.M. van der, Hoeve, M., Blom, M., Lamet, W.H. & Loeber, R. (2015). Justitie en criminaliteit op het snijvlak van jeugd en volwassenheid. In: R. Loeber, M. Hoeve, W. Slot & P. van der Laan (red.). *Jonge criminelen die volwassen worden. Wat beïnvloedt hun gedrag en wat is de rol van Justitie?* Amsterdam: Uitgeverij SWP, 215-247.
- Liefwaard, T. (2015). Jongeren in de overgang van jeugd- naar volwassenenstrafrecht. In: R. Loeber, M. Hoeve, W. Slot & P. van der Laan (red.). *Jonge criminelen die volwassen worden. Wat beïnvloedt hun gedrag en wat is de rol van Justitie?* Amsterdam: Uitgeverij SWP, 177-214.
- Liefwaard, T. (2011). Strafrecht voor adolescenten. Een kritische analyse van de plannen van de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. *Nederlands Juristenblad*, 1873, 981-1003.

- Loeber, R., Hoeve, M., Slot, W. & Laan, P. van der (2015a) (red.). *Jonge criminelen die volwassen worden. Wat beïnvloedt hun gedrag en wat is de rol van Justitie?* Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Loeber, R., Hoeve, M., Farrington, D.P., Howell, J.C., Slot, N.W. & Laan, P. van der (2015b). Conclusies, aanbevelingen voor beleid en onderzoek. In: R. Loeber, M. Hoeve, W. Slot & P. van der Laan (red.). *Jonge criminelen die volwassen worden. Wat beïnvloedt hun gedrag en wat is de rol van Justitie?* Amsterdam: Uitgeverij SWP, 353-430.
- Mijnarends, E.M. & Rensen, E.R. (2017a). De officier van justitie en het adolescentenstrafrecht: twee geloven op één kussen? *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, (3), 1-11.
- Mijnarends, E.M. & Rensen, E.R. (2017b). De toepassing van het adolescentenstrafrecht in de praktijk: is het genoeg of kan er nog wat bij?, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, (11), 1-7.
- Prop, L.J.C., Laan, A.M. van der, Barendregt, C.S., Beerhuizen, M.G.C.J. & Nieuwenhuizen, Ch. van (2018). *Adolescentenstrafrecht. Kenmerken van de doelgroep, de strafzaak en de tenuitvoerlegging*. Den Haag: WODC.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2012). *Wetsvoorstel adolescentenstrafrecht. Een gemiste kans*. Den Haag: RSJ.
- Reijntjes-Wendenburg, C. (2015). Het adolescentenstrafrecht: een evaluatie van de eerste negen maanden rechtspraak. *Delikt en Delinkwent*, 21, 1-13.
- Schuyt, P.M. (2014). Bestrafing van adolescenten: punitief of pedagogisch? *Strafblad*, 8, 39-43.
- Struijk, S. (2017). Het adolescentenstrafrecht in de praktijk: (nog) geen eenduidige zaak. *Tijdschrift Praktijkwijzer Strafrecht*, 25, 256-260.
- Verkleij, C.M.P. & Meijer, R.F. (2017). Berechting. In: S.N. Kalidien (red.). *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2016. Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag: WODC/CBS/Raad voor de rechtspraak, 67-74.
- Weijers, I. (2006). *Jeugdige dader, volwassen straf? Artikel 77b Sr*. Deventer: Kluwer.
- Weijers, I. (2012). Adolescentenstrafrecht: kanttekeningen bij voorstel staatssecretaris Teeven. *Ars Aequi*, (3), 198-202.
- Weijers, I. (2018). Jeugdsanctie voor jongvolwassen veelpleger? Rafelranden van het adolescentenstrafrecht. *Nederlands Juristenblad*, 93(11), 739-745.
- Zand-Kurtovic, E. van 't (2017). *Invisible bars. The impact of having a criminal record on young adults' position in the labour market*. The Hague: Eleven International Publishing.